

Suomen Kansallisteatteri 1872-2007

Suomen Kansallisteatteri on ollut merkittävä tekijä suomalaisen kulttuurin luojana ja oman identiteetin vahvistajana 1800-luvulta lähtien. Teatterin ja sen talon historiassa kuvastuvat maamme historian monet kohtalon hetket.

Suomen suuriruhtinaskunta oli vuodesta 1809 osa Venäjää, mutta entisen emämaan Ruotsin vaikutus näkyi vahvana. Ruotsinkielisen sivistyneistön ja Venäjän hallinnon puristuksessa suomenkielisen teatterin perustaminen vaati erityistä itsepintaisuutta. Teatterihanke oli vireillä jo 1840-luvulta lähtien. Kun suomen kieli sai virallisen aseman 1863, myös suomalaisen teatterin perustaminen tuli aikaisempaa helpommaksi.

Yksi suomalaisen teatterin kohtalonhetkistä oli Aleksis Kiven *Lea*-näytelmän suomenkielinen kantaesitys 1869. Se esitettiin Nya Teaternilta vuokratulla näyttämöllä. Pääosaa varten oli kutsuttu Tukholman kuninkaallisesta teatterista **Hedvig Charlotte Raa**, joka opetteli roolinsa suomeksi – osaamatta lainkaan suomea. Onnistunut esitys vahvisti uskoa suomenkieliseen teatteriin.

Kansalaiskokous päätti toukokuussa 1872 perustaa Suomalaisen teatterin. Sen johtajiksi valittiin 28-vuotias **Kaarlo Bergbom** ja hänen kymmenen vuotta vanhempi sisarensa **Emilie Bergbom**. Kaarlo Bergbomin ansioksi katsottiin hänen väitöskirjansa saksalaisesta draamakirjallisuudesta. Molemmat jäivät naimattomiksi ja omistautuivat teatterille.

Suomenkielistä teatteria vastustettiin erilaisin perustein. Kaarlo Bergbom joutui kumoamaan muun muassa väitteet, että maassa ei ole suomenkielisiä näytelmiä, näyttelijöitä eikä ainakaan suomenkielistä yleisöä. Yksi vastaväitteistä oli se, että suomen kieli ei ole tarpeeksi edistynyt kelvatakseen näyttämölle. Bergbom torjui päättäväisesti kaikki vastalauseet vedoten muun muassa Kalevalaan ja Kantelettareen.

Nuoren teatterin elinehto olivat kierteet maaseudulle. Teatteria vietiin sinne missä oli suomenkielistä yleisöä. Teatteri kiersi maata suurimman osan näytäntövuotta, vain syksyllä ja keväällä näyteltiin Helsingissä. Suomenkielisen näyttelijäseurueen saapuminen paikkakunnalle oli aina suuri tapaus, vaikka näyttelijän ammattiin sinänsä liittyi epäilyttäviä mielikuvia.

Bergbomit tukivat alusta lähtien suomenkielistä näytelmäkirjallisuutta, joskin ensimmäisinä vuosina ohjelmiston perustan loivat näytelmäkirjallisuuden eurooppalaiset klassikot. Teatteri esitti ennakkoluulottomasti **Molièren** ja **Shakespeareen** sekä oman aikansa modernistien kuten **Strindbergin** ja **Ibsenin** näytelmiä. Ohjelmisto oli laaja: vuosittain saatettiin esittää jopa 50 näytelmää. Teatteri keräsi ympärilleen ajan nimekkäimmät säveltäjät ja kuvataiteilijat. **Jean Sibelius** sävelsi *Finlandian* ja *Valse Tristen* alkujaan juuri Kansallisteatterille. Kuvataiteilijoista mm. **Eero Järnefelt** maalasi lavasteita.

Suomalaisen teatterin alkuaikoihin liittyy monia legendaarisia näyttelijöitä: **Adolf Lindfors**, **Axel Ahlberg**, **Oskari Vilho** ja aikansa tunnetuin suuri diiva **Ida Aalberg** (1857-1915). Aalberg näki ensimmäisen kerran Suomalaisen teatterin esityksen 16-vuotiaana, karkasi kotoaan ja liittyi Bergbomin näyttelijäseurueeseen. Ida Aalbergin kyvyt huomattiin pian, ja Bergbomit lähettivät hänet opiskelemaan Saksaan. Opintomatka päättyi menestyksellisiin vierailuihin Saksan ja Unkarin teattereissa.

Kaarlo Bergbom koulutti luottonäyttelijöidensä avustuksella teatteriin liittyneet harrastajanäyttelijät ammattilaisiksi, ja koulutus jatkui luontevasti myöhemmin Suomen Kansallisteatterin tiloissa aina 1970-luvulle saakka, jolloin koulu muuttui Teatterikorkeakouluksi ja siirtyi muihin tiloihin. Yhteys ei kuitenkaan katkennut, vaan teatteriopiskelijoita ja juuri valmistuneita nuoria esiintyy jatkuvasti Kansallisteatterin näytelmissä. Kansallisteatteria voidaan pitää merkittävänä nuorten näyttelijöiden, ohjaajien ja dramaturgien jatkokouluttajana ja työllistäjänä.

Bergbomien jälkeen Suomen Kansallisteatteria ovat johtaneet **Eino Kalima** 1917-50, **Arvi Kivimaa** 1950-74, **Kai Savola** 1974-91 ja **Maria-Liisa Nevala** 1992-.

Arkadia-teatterista omaan taloon

Suomalainen teatteri toimi Arkadia-teatterin tiloissa lähes kolmekymmentä vuotta. Tilat olivat ränsistyneet, ja tulipalovaaran vuoksi talo oli aika ajoin suljettava. Hanke omasta talosta oli kytenyt jo pitkään. Tonttia teatterille oli kuitenkin vaikea löytää, kunnes liikemies **Julius Tallberg** myi 1897 teatterille tontin Apinan korttelista, joka tosin oli kovin kaukana kaupungin keskustasta rautatien aseman takana. Nykyisin teatterin sijainti ei voisi olla keskeisempi. Helsinki on kasvanut Kansallisteatterin ympärille.

Kansallisteatterin talon suunnitteli arkkitehti **Onni Törnqvist-Tarjanne**. Hän myös piirsi talon fasadin arkkitehtikilpailun parhaiden ehdotusten pohjalta. Rakennustyöt alkoivat syksyllä 1899. Rakennushanke oli massiivinen 82 000 asukkaan kaupungissa, ja 1034-paikainen teatteri oli tuolloin Pohjoismaiden suurin.

Talohanke toteutettiin myymällä teatteritalon osakkeita ja lainalla, joka vei teatterin vuosikymmeniksi suuriin taloudellisiin vaikeuksiin. Hanke oli vaativa, mutta tulosta syntyi innostuneessa hengessä nopeasti. Peruskivi muurattiin kesäkuussa 1900 ja teatteri vihittiin käyttönsä vain vuosi ja yhdeksän kuukautta myöhemmin 9. huhtikuuta 1902. Suomalainen teatteri oli muuttunut Suomen Kansallisteatteriksi.

Koko kansan teatteri

Suomalainen teatteri oli perustamisestaan lähtien ollut ideologialtaan kaikkien kansalaisten teatteri. Se näkyy myös Kansallisteatterin Suuren näyttämön katsomotiloissa. Toiselle parvelle tehtiin yhtä paljon istumapaikkoja kuin permannolle. Tosin paikat olivat kovilla penkeillä, ja sinne pääsi sivukadulta, kiemurtelevia portaita pitkin. Paikat olivat niin halpoja, että ”rahvaskin” pääsi teatteriin.

Suomen Kansallisteatteri - kuten Suomalainen teatterikin – miellettiin heti koko kansalle kuuluvaksi, nimensä mukaisesti kansallisteatteriksi. Yhtenä, joskin traagisena osoituksena on se, että 1918 kansalaissodan aikana Kansallisteatteri oli niin valkoisten kuin punaistenkin voitonjuhlien näyttämönä.

Suomen Kansallisteatteri on perustamisestaan lähtien toiminut suomalaisen draamakirjallisuuden tärkeimpänä tukijana. Bergbomit innostivat kirjailijoita suomenkielisen näytelmän pariin, ja monet merkittävät suomalaiset näytelmäklassikot on esitetty ensimmäisen kerran Kansallisteatterissa.

Jokainen uusi kirjailijasukupolvi on päässyt käsittelemään omalle ajalleen keskeisiä kysymyksiä Kansallisteatterin näyttämöillä.

Suomenkielisen näytelmäkirjallisuuden perusklassikon **Aleksis Kiven** teoksista *Seitsemän veljestä*, **Nummisuutarit**, **Kullervo** ja **Kihlaus** ovat kuuluneet 130 vuotta Suomen Kansallisteatterin eniten esitettyjen näytelmien joukkoon.

Suomenkielisen modernin näytelmäkirjallisuuden luoja ja kehittäjä **Minna Canth** (1844-1897) kirjoitti yhtä lukuun ottamatta kaikki näytelmänsä Kansallisteatterille. Canth aloitti kansankomedioilla mutta siirtyi yhä tiukemmin kantaaottaviin näytelmiin. Yhteiskunnallinen kritiikki kohdistui erityisesti naisen asemaan ja vähäosaisten surkeisiin oloihin. Toinenkin merkittävä suomalaista dramatiikkaa uudistaneen kirjailijan kotinäyttämö oli Kansallisteatteri. **Maria Jotuni** (1880-1943) yhdisti Canthin tavoin yhteiskunnallisia kysymyksiä pohdintoihin yksilön moraalisisista valinnoista.

Suomen Kansallisteatterilla on vankka Tšehov-perinne. Eino Kalima ohjasi **Tšehovin** näytelmiä jo 1910-luvulla, mutta tuolloin yleisö vierasti venäläisen kansaluonteen intiimiä ja hitaasti etenevää kuvausta. Teatterinjohtajaksi 1917 noussut Kalima joutui jättämään Tšehovin lähes kolmekymmeneksi vuodeksi. Vasta toisen maailmansodan jälkeen vallankumousta edeltäneen kulttuurin kuvaus ja venäläisyyden ytimen tutkiskelu alkoivat kiehtoa suomalaisia. Ensimmäisenä suosion saavutti Kaliman ohjaama *Kolme sisarta* 1947. Muutaman vuoden välein Kalima ohjasi *Lokin*, *Kirsikkapuiston* ja *Vanja-enon*. *Lokki* esitettiin kansainvälisessä ITI-teatterikongressissa, joka oli alkusoitto Eino Kaliman kansainväliselle maineelle Tšehov-ohjaajana. Kaliman Tšehov-ohjauksissa nähtiin usein mm. **Eeva-Kaarina Volanen**, **Tarmo Manni** ja **Rauha Rentola**. Kalima vaikutti myös väkevästi Kansallisteatterin näyttelemisessä tapahtuneeseen tyylimurrokseen, näyteltiin intiimimmin, luonnollisemmin ja herkemmin kuin aikaisemmin.

Tšehovin näytelmien perinne on jatkunut tähän päivään asti. Suomalaisten ohjaajien ohella Tšehovia ovat ohjanneet neuvostoliittolaiset **Georgi Tovstonogov** (*Kolme sisarta* 1971) ja **Anatoli Efros** (*Kirsikkapuisto* 1983). Moskovalainen **Valeri Fokin** ohjasi *Kolme sisarta* Suurelle näyttämölle 1999.

Klassikoiden ja kotimaisten uusien näytelmien ohella moderni eurooppalainen draama on koko Kansallisteatterin olemassaolon ajan kuulunut teatterin ohjelmistoon.

Pieni näyttämö

Näytäntövuosi 1954-55 merkitsi historiallista käännettä suomalaisessa teatterissa. Kansallisteatterista tuli Suomen ensimmäinen teatteri, jossa saman katon alla oli kaksi erilaista näyttämöä ja lisäksi teatteriravintola. Pienen näyttämön vihkiäisjuhla 3.-4. syyskuuta 1954 herätti poikkeuksellista huomiota. Juhlassa esitettiin kaksi näytelmää: **Eino Leinon** *Tarquinius Superbus* ja **Tenneseen Williamsin** *Lasinen eläintarha*.

Pienen näyttämön idea syntyi varsin erikoislaatuaisessa tilanteessa. Valtioneuvosto asetti huhtikuussa 1945 Valtion teatterikomitean pohtimaan uudistuksia, joita muuttanut poliittinen tilanne edellytti suomalaisessa teatterissa. Komitea olisi halunnut muuttaa Kansallisteatterin aseman niin, että siitä olisi tullut valtioneatteri, joka olisi ollut suoraan poliittisessa kontrollissa. Valtioneatteri ei kuitenkaan toteutunut, mutta komitea totesi, että olisi saatava aikaan ainakin yksi studiotatteri

esimerkiksi Kansallisteatterin yhteyteen. Komitean jäsen Eino Kalima oli todennäköisesti ajatuksen takana, sillä hän ehdotti sitä samaan aikaan teatterin hallinnossa.

Rahoitus ei kuitenkaan järjestynyt, ja ajatus Pienestä näyttämöstä palasi teatterin johtokuntaan näytäntökaudella 1949-50. Aloitteen teki teatterin uusi apulaisjohtaja Arvi Kivimaa. Kun hänestä tuli pääjohtaja 1950, hän otti ajatuksen uudelleen esiin. Kivimaan idea oli tukea uuden näyttämön avulla kotimaista näytelmäkirjallisuutta ja tarjota kirjailijoille mahdollisuus mitellä taitojaan draaman kirjoittajina. Yksi Pienen näyttämön kunnianhimoisista tavoitteista oli kokeilla rohkeasti uusinta avantgardistista, ulkomaista draamaa.

Pienen näyttämön rakentamisesta päätettiin 1950. Suunnittelutyö annettiin teatteriarkkitehtuuriin perehtyneelle arkkitehti **Heikki Sirenille**. Uuden talon suunnittelun lähtökohdaksi otettiin se, että talo rakennetaan niin tiukasti tontin rajojen mukaan kuin mahdollista. Uuden talon fasadi peittääkin vanhan rakennuksen niin, että Kaisaniemen puistosta katsottuna vanhasta rakennuksesta näkyy vain näyttämötorni.

Kun Pienen näyttämön rakennuspiirustuksia esiteltiin ensimmäisen kerran, paikalla oli myös näyttelijä **Tauno Palo**. Muuan vieraista kysyi häneltä, mitä mieltä taiteilija on uuden talon piirustuksista. Tauno Palo, joka ei oikein ymmärtänyt tai jaksanut keskittyä arkkitehtien piirroskieleen vastasi: ”Kyllä, kyllä talo on hyvä ja se on hyvällä paikalla.” Tuohon aikaan Tauno Palo harjoitteli päivisin sekä näytteli iltaisin Kansallisteatterissa ja kuvasi yöt elokuvia.

Pientä näyttämöä suunniteltaessa käytiin keskustelua teatterin uusista tehtävistä. Ennen muuta korostettiin katsojien tasa-arvoisuutta. Kaikkialta salista piti nähdä yhtä hyvin. Arvi Kivimaan ideana oli antiikin Kreikan puhdas tila, jossa tärkeintä oli puhe. Vanha kurkistuskaappinäyttämö hylättiin, joskin vuosien saatossa Pienestä näyttämöstä on tullut sellainen.

Sotien runtelemassa maassa oli muutakin tähdellistä korjattavaa ja rakennettavaa kuin teatteritalo. Kansallisteatterin Pieni näyttämö koettiin kuitenkin niin tärkeäksi suomalaisen kulttuurin voimaksi, että sen hyväksi tehtiin runsaasti talkootyötä eri toimikunnissa ja kansalaiskeräyksiin. Jenny ja Antti Wihurin rahasto lahjoitti kaikkiaan 25 miljoonaa markkaa Pienen näyttämön ja Suomen Teatterikoulun tiloja varten.

Pieni näyttämö yllätti heti näytelmävalinnoillaan. Esimerkiksi **Jack Witikan** ohjaama **Samuel Beckettin** *Huomenna hän tulee*, jakoi aluksi yleisön mielipiteet. Heikki Siren on kertonut ensi-illasta poistuessaan kuulleensa jonkun närkästyneen huudahtaneen, että ”tätäkö varten piti rakentaa oikein kokonainen talo”. Lopulta yleisökin löysi uutuuden. Beckettia esitettiin kahtena näytäntövuonna lähes 90 kertaa, joka oli Pienen näyttämön alkuvuosien ennätys. Pienen näyttämön linjaa kuvastaa hyvin ohjelmisto, jossa yhdistettiin modernia ulkomaista draamaa kotimaisiin uutuuksiin ja klassikoihin.

Pieni näyttämö oli aikanaan ainutlaatuinen tila uudistaa teatteri-ilmaisua ja suomalaista näytelmäkirjallisuutta. Myös viime vuosikymmeninä se on ollut välttämätön yleisön maku- ja teatterissakäyntitottumusten muuttuessa. Se on osoittautunut koko olemassaolonsa ajan erinomaiseksi paikaksi testata niin kotimaisessa näytelmäkirjallisuudessa kuin teatteri-ilmaisussa tapahtuneiden muutosten ja yleisön suhdetta.

Willensauna

Nyt uutta teatteri-ilmaisua ja yleisön suhtautumista kokeillaan 1986 teatteriravintolan paikalle rakennetussa Willensaunassa. Sen nimi tulee paikalla aikaisemmin olleesta kylpylästä. Willensaunan profiili on pysynyt yli 30-vuotisen olemassaolonsa aikana samansuuntaisena. Se on ollut aikansa avantgarden esityspaikka. Willensauna on Kansallisteatterin suosituin näyttämö. Suuri osa uudesta näytelmäkirjallisuudesta on löytänyt sieltä luontevasti paikkansa. Se on myös ohjaajien mielipaikka. Lavastajille näyttämö sen sijaan on haasteellinen. Näyttämö on melkein yhtä leveä kuin Suuren näyttämön aukko.

Willensauna intiimi tila on ihanteellinen lastenteatterin paikka. Siellä on syntynyt monia yhteistyöprojekteja, joista pitkäaikaisin kumppani oli Nukketeatteri Hevosenkentä. Myös Teatterikoulu ja Kansallisteatteri ovat tehneet monenlaista yhteistyötä Willensaunan näyttämöllä. Teatterikoululaiset ovat saaneet mahdollisuuden näytellä teatterin legendaaristen näyttelijöiden kanssa, ja kansallisteatterilaiset saaneet kosketuksen tulevan polven teatterilaisiin. Siellä on tehty ohjaajaopiskelijoiden loppuöitä, ja lavastajaksi valmistuvat ovat saaneet kosketuksen ammattiteatteriin. Oman henkilökunnan ideoiden toteuttamiseen Willensauna on niin ikään tarjonnut hyvät puitteet. On ollut tärkeää, että on voinut vaikuttaa oman tekemisensä suuntaan. Tämä on koskenut myös teatterin tekniikkaa, joka on päässyt kokeilemaan taitojaan visuaalisina suunnittelijoina.

Omapohja

Kansallisteatterin neljäs näyttämö Omapohja valmistui marraskuussa 1987 Itäiselle Teatterikujalle teatteritalon viereiseen kiinteistöön. Nimensä se sai talossa toimivan matkustajakodin mukaan.

Omapohjan studio- ja kokeilunäyttämö laajensi Suomen Kansallisteatterin ohjelmistovalintoja entisestään. Omapohjassa on alusta alkaen näytelty yhtä, korkeintaan kahta näytelmää samaan aikaan. Kokeilevat ja avantgardistiset esitykset ovat siten löytäneet ilmaisulleen sopivan näyttämön. Myös katsojakunta on nuorentunut. Omapohjasta on muodostunut erityisesti nuorten suosima teatteri, johon on helppo poiketa suoraan kadulta.

Pienessä Omapohjassa teatterin näyttelijät ovat voineet testata ilmaisuaan sekä kokeilla uusia ilmaisumuotoja. Omapohjassa on alusta alkaen esitetty sellaista kotimaista ja ulkomaista draamaa, joka on vaatinut Willensaunaakin intiimimmän tilan. Omapohjassa on tavallaan palattu teatterin alkujuurille.

Kansainvälinen yhteistyö

Teatterille kansainväliset kontaktit ovat tärkeitä. Kun Suomen Kansallisteatteri vierailee ulkomailla, se tekee tunnetuksi suomalaisia näytelmiä, ohjauksia, teatterin tekotapaa ja näyttelijäntyötä sekä koko suomalaista kulttuuria. Vierailut ovat aina olleet osa Suomen Kansallisteatterin toimintaa. Alkuajat kiertueteatterina loivat luontevan pohjan vierailuille. Kansallisteatteri on vieraillut naapurimaiden lisäksi useimmissa Euroopan maissa ja Yhdysvalloissa.

Uusi kansainvälisyyden aika alkoi kun Suomen Kansallisteatteri valittiin 1996 Euroopan Teattereiden liiton, Union des Théâtres de l'Europe, jäseneksi. Jäsenyys on mahdollistanut mittavan

kansainvälisen koulutusyhteistyön, yksittäisten esitysten vierailut, ohjaajavierailut ja esiintymisen kansainvälisillä teatterifestivaaleilla.

Kansallisteatterissa ovat vierailleet muun muassa Kungliga Dramatiska Teatern, Comédie Française, Piccolo Teatri di Milano, Berliner Ensemble, Royal Shakespeare Company sekä venäläiset Taganka, Pietarin Aleksandrinski Teatteri sekä monet virolaiset teatterit.

Peruskorjaus 1998-2002

Suomen Kansallisteatteri korjattiin rakenteiltaan kuntoon ja uudistettiin tekniikaltaan ajanmukaiseksi 1998-2002. Samalla tehtiin joukko toiminnallisia parannuksia. Keskeiset yleisötilat saivat uuden ilmeen, joka perustuu talon alkuperäisen arkkitehtuurin esiin nostamiseen. Uusia osia toteutettiin tämän päivän muotokielelle, joka ilmaisee itseään diskreetisti historiallisessa ympäristössä.

Teatterirakennusta oli korjattu ja laajennettu moneen kertaan 100 vuoden aikana, mutta teatterissa oli kuitenkin aina työskennelty samaan aikaan. Peruskorjauksen edessä teatteri oli tilanteessa, jossa Suuren näyttämön toiminta siirrettiin kokonaan Kansallisteatterin ulkopuolelle, Aleksanterin teatteriin Bulevardille. Teatteri toimi siis kahdessa paikassa. Pieni Näyttämö, Willensauna sekä lukuisat työtilat jäivät paikoilleen

Peruskorjatun ja juhlivan teatterin avajaisnäytelmä Aleksis Kiven *Nummisuutarit*, jonka ensi-ilta oli 25.9.2002 eli päivälleen 130 vuotta siitä, kun Suomalainen teatteri ensimmäisen kerran esiintyi Helsingissä perustamisensa jälkeen.

Suomen Kansallisteatterin Säätiö

Suomen Kansallisteatteri on osakeyhtiö, jonka toimiala on ”suomenkielistä näyttämötaidetta esittävän teatterin ylläpitäminen”. Osakeyhtiö syntyi uutta teatteritaloa rakennettaessa. Osakkeet myytiin yksittäisille kansalaisille. Tällä hetkellä osake-enemmistön omistaa Kansallisteatterin Säätiö.

Kansallisteatterin osakeyhtiön hallitus valitsee pääjohtajan, joka toimii osakeyhtiön toimitusjohtajana ja teatterin taiteellisena johtajana, kiinnittää henkilökunnan sekä vastaa taiteellisesta suunnittelusta ja taloudesta.

Suomen Kansallisteatteri saa budjetistaan 70 prosenttia toiminta-avustuksena veikkausvoittovarojen ylijäämästä. Helsingin kaupungin osuus on alle kaksi prosenttia teatterin budjetista. Pääsylipputulosten osuus tulonmuodostuksesta on vuodesta riippuen 25-30 prosenttia.

Kansallisteatterista ja sen näyttelijöistä on kirjoitettu runsaasti erilaisia teoksia. Kansallisteatterin kotisivuilta löytyy linkki laajaan kirjalistaan.